

Narzędzia myślowe TOC (*theory of constraints* – teoria ograniczeń) oraz szerokie możliwości ich wykorzystania były tematem przewodnim XIII Międzynarodowej Konferencji „Myślę – Rozumiem – Wiem. Zastosowanie technik TOC w uczeniu się”, która odbyła się 26-28 października 2011 roku w Płocku. Organizatorami Konferencji byli: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli, Miasto Płock i Fundacja TOC. Podczas trzydniowych wykładów i warsztatów trenerzy z Wielkiej Brytanii, USA, Meksyku, Izraela, Kolumbii i Polski przekonywali, że „chmurkę”, „logiczną gałązkę” i „drzewko ambitnego celu” można z powodzeniem zastosować w realizacji podstawy programowej, przy rozwiązywaniu problemów wychowawczych oraz w zarządzaniu. Zaproponowane podczas konferencji narzędzia zyskały mnóstwo zwolenników. Wielu nauczycieli wykorzystało nowatorskie podejście w swojej pracy.

Małgorzata Gasik, koordynator XIII Międzynarodowej Konferencji „Myślę – Rozumiem – Wiem. Zastosowanie technik TOC w uczeniu się”, Płock, 26-28 października 2011

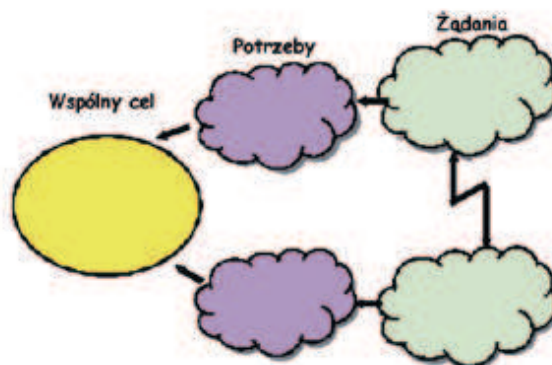
Małgorzata Gasik

Zastosowanie narzędzi myślowych TOC w rozwiązywaniu problemów wychowawczych

– *Myślisz, że uda ci się rozwiązać konflikt z dzieckiem za pomocą jakiejś „chmurki”? Tutaj wielka burza nie pomoże* – skwitowała moja koleżanka, mama kilkuletniej dziewczynki, kiedy zachwycona opowiedziałam jej o warsztatach TOC (*theory of constraints* – teoria ograniczeń) dla rodziców. Fakt, pomyślałam, nie takie rzeczy „się robiło”, żeby okiełznać niemały temperament mojej pięcioletki. Przyznam szczerze, z różnym skutkiem. – *Ale i tak spróbuj* – odpowiedziałam bardziej na przekór swoim obawom niż koleżance. – *Nic nie stracę, najwyżej zyskam.*

Ryzyko się opłaciło. Problem zakupu kolejnej zabawki rozwiązałyśmy przy pomocy „chmurki”. Wspólnie ją rozrysowałyśmy, przedstawiłyśmy swoje żądania i potrzeby. Obie równie mocno zaangażowałyśmy się w rozwiązanie problemu. Wysłuchałam z uwagą potrzeb i racji mojego dziecka, ono w rewanżu zrobiło to samo. W dodatku

zauważyłam, że moja córka poczuła się jakby „trochę bardziej dorosła”. – *Wiesz, może ja też spróbuję, powiedz mi coś więcej o tym „zjawisku pogodowym na dzieci”* – poprosiła koleżanka, kiedy z satysfakcją relacjonowałam przebieg zdarzenia.

Chmurka

„Zjawisko pogodowe”, czyli „chmurka”, oraz „logiczna gałązka” i „drzewko ambitnego celu” to narzędzia myślowe, na których opiera się program TOC. Pozwala on na identyfikację i zarządzanie ograniczeniami występującymi w otaczającym nas świecie. Twórcą TOC jest dr Eliyahu M. Goldratt – fizyk, biznesmen, autor licznych publikacji oraz założyciel fundacji TOCfE (TOC dla edukacji, 1995). Obecnie honorowym prezesem rezydentem TOCfE jest Kathy Suerken (USA).

Dzięki narzędziom TOC możemy rozwinąć logiczne myślenie, nauczyć się planowania pracy, rozwiązywania problemów i ponoszenia odpowiedzialności za swoje działania na każdym etapie edukacji. Stosują je z powodzeniem szkoły i przedszkola na całym świecie, samorządy oraz wielkie korporacje, takie jak Boeing, Philips czy General Motors.

O tym, że narzędzia TOC mogą znaleźć doskonałe zastosowanie także w budowaniu relacji między dziećmi a rodzicami, przekonali się uczestnicy wspomnianych przeze mnie warsztatów TOC dla rodziców. Spotkanie w Miejskim Przedszkolu nr 4 im. Jasia i Małgosi w Płocku poprowadziła, w ramach XIII Międzynarodowej Konferencji „Myślę – Rozumiem – Wiem. Zastosowanie technik TOC w uczeniu się”, Dorota Kamińska, trener TOC, konsultant ds. wychowania przedszkolnego i edukacji przedszkolnej MSCDN Wydział w Ciechanowie.

Trenerka przez kilka lat zdobywała praktyczne doświadczenie w Miejskim Przedszkolu nr 8 w Ciechanowie. To właśnie tutaj w 2010 roku wdrożyła własne nowatorskie projekty edukacyjne. Pięcio- i sześciolatki nawet nie zdawały sobie sprawy, że jako pierwsze na świecie, za pomocą „pisma obrazkowego” i symboli tworzyły „chmurki”, „gałązki” i „drzewka”, rozwijając w ten sposób zdolności logicznego myślenia i niezwykłą kreatywność – potwierdzi to każdy, kto widział krótkie filmiki i zdjęcia z zajęć. Do tej pory narzędzia te stosowano wyłącznie wśród dzieci, które potrafiły już pisać i czytać. Co najważniejsze, innowacyjne pomysły bardzo spodobały się maluchom, ponieważ autorka wykorzystała do ich wdrożenia treść dobrze znanej bajki „O Czerwonym Kapturku”. Efekty swojej pracy Dorota Kamińska zaprezentowała m.in. podczas XII Konferencji TOC w Limie w 2010 roku oraz podczas ww. konferencji w Płocku.

Tym razem swoją wiedzę podzieliła się z rodzicami kilkulatek. Podczas warsztatów wykorzystana „chmurka”, narzędzie pomagające rozwią-

zywać problemy. O tym, że konfliktowych sytuacji w rodzinie nie brakuje, doskonale wiedzą wszyscy rodzice. Tym bardziej gdy ich pociecha ma kilka lat i przeżywa permanentny okres buntu.

Dorota Kamińska, trener TOC, nauczyciel konsultant MSCDN Wydział w Ciechanowie, podczas warsztatów dla rodziców

– *Rozwiązanie konfliktu między rodzicem a dzieckiem polega zazwyczaj na narzuceniu dziecku swojego zdania lub podporządkowaniu się jego woli, tak dla świętego spokoju – tłumaczy Dorota Kamińska. – Podczas warsztatów, które odbyły się w Płocku, rodzice mieli możliwość poznania narzędzi, dzięki którym mogli wnikliwiej spojrzeć na swoje relacje z dzieckiem i pojawiające się między nimi konflikty.*

Już na początku spotkania okazało się, że blisko 30-osobową grupę łączą niemal identyczne problemy – dzieci chcą jeść tylko słodkie, kłócą się o kupno zabawki znanej z reklamy czy niewłaściwie, według nich, dobrane ubrania! Z pozoru nieistotne nieporozumienia urastają często do rangi poważnych problemów. Dlatego narzędzia TOC mogą okazać się bardzo pomocne w opanowaniu sytuacji. – „Chmurka” analizująca żądania i potrzeby obu stron konfliktu i „gałązka logiczna” pokazująca negatywne konsekwencje nieodpowiedniego zachowania oraz korzyści wynikające z ewentualnych pozytywnych zmian w zachowaniu dziecka, to szybkie i proste narzędzia pomagające usprawnić, uzdrowić, komunikację między dzieckiem a rodzicem – wyjaśniała uczestnikom trenerka. – Analiza żądań dziecka i rodzica oraz wynikających z nich potrzeb ułatwia rozwiązanie problemu (konfliktu) na zasadzie „wygrany-wygrany”, a w efekcie podpowiada rozwiązania korzystne dla obu stron zaangażowanych w ten konflikt.

Zanim jednak nowo poznane techniki mogły być wprowadzone w życie, rodzice przetestowali ich skuteczność podczas pracy w grupach. Zadaniem każdej z nich było wybranie jednego typowego konfliktu i podjęcie próby jego rozwiązania, właśnie za pomocą „chmurki” (proponując prze-

kupywania dzieci cukierkami nie były brane pod uwagę). Konflikty i potrzeby mogły być przedstawiane wyłącznie za pomocą symboli – wszystko po to, aby lepiej wczuć się w sytuację dziecka, które jeszcze nie potrafi pisać. Wspólne wnioski prezentował przedstawiciel grupy. – *Maluch nie chce jeść i wszystkie dania są dla niego „blee...”* – opowiadała jedna z mam. – *My chcemy, żeby jadło ze smakiem, nawet warzywa i owoce, bo wtedy będzie zdrowy i będzie dobrze się rozwijał. Rozwiązaniem może być wspólne gotowanie oraz przygotowywanie kolorowych posiłków, na przykład łódyczek z sera i szczypiorku na kanapce.*

– *Pierwszy raz brałam udział w takich warsztatach i, szczerze mówiąc, mile mnie zaskoczyły* – mówiła tuż po spotkaniu Marta Kowalczyk, mama małej Patrycji. – *Przyznam, że od razu wypróbowałam polecane techniki w domu. Miałyśmy wielką frajdę, rysując razem z córką „chmurki” i „gałązki”. Z chęcią poszłabym na takie zajęcia jeszcze raz.*

Warto podkreślić, że przy zastosowaniu narzędzi TOC do rozwiązywania konfliktów bardzo ważne jest zaangażowanie dziecka. Można powiedzieć, że wspólnie rozrysowana „chmurka” lub „gałązka” nabiera wręcz „mocy prawnej” i jest zdecydowanie lepiej odbierana przez malucha.

Spójrz na problem z innej perspektywy

Debi Roberts, trener TOC, od 17 lat pracuje z dziećmi, rodzicami oraz nauczycielami. Poszukuje metod wspierania umiejętności myślenia i pogłębiania świadomości, jak emocje wpływają na sposób naszego rozumowania. Podczas anglojęzycznych warsztatów *Conflict Resolution – Skills for Life* w auli Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku (warsztaty zostały zorganizowane w ramach XIII Konferencji TOC) opowiadała grupie blisko 60 uczniów, jak bezkonfliktowo wyrażać własne emocje i potrzeby, przewidywać konsekwencje swoich działań, tak aby unikać niepowodzeń oraz zaplanować karierę zawodową w oparciu o narzędzia TOC.

Kilka dni przed warsztatami poprosiliśmy trenerkę, aby podała nam listę rzeczy, które jako organizatorzy musimy przygotować na spotkanie z uczniami. Oprócz standardowego zestawu: laptop, flipchart, mazaki poprosiła o...wielkie kolorowe pudełko pomalowane z każdej strony innym kolorem oraz wyklejone kolorowymi aplikacjami: trójkątami, paskami, kółkami i gwiazdkami.

Prośba nas zaskoczyła, dlatego z niecierpliwością czekaliśmy na wyjaśnienie, do czego licealistom potrzebne będzie pudełko jak z przedszkolnej półki. Okazało się, że w ten sposób trenerka postanowiła pomóc uczestnikom zrozumieć istotę konfliktów. Zadaniem uczniów było opisanie „ekspozycji” na podstawie tej strony, którą właśnie widzieli. – *Dzięki temu doświadczeniu mogli dostrzec, że jeśli chodzi o postrzeganie rzeczywistości – obie strony jednocześnie mogą mieć rację* – wyjaśnia Debi Roberts. – *Ta sama prawda dotyczy naszego życia, kiedy musimy rozwiązywać problemy między sobą. Bez pełnego obrazu lub niezrozumienia drugiej strony i jej punktu widzenia możemy podjąć decyzję, której będziemy później żałować.*

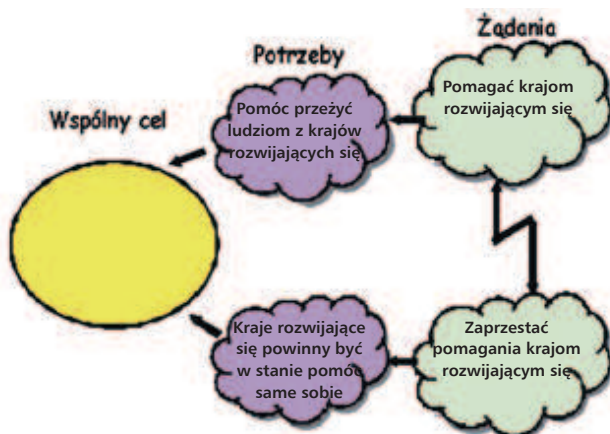
Ćwiczenie z pudełkiem podczas anglojęzycznych warsztatów „Conflict Resolution – Skills for Life” w Liceum Ogólnokształcącym im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku

Dokładną analizę tego, co dzieje się w naszym mózgu w przypadku pojawienia się problemu, trenerka opisuje w swojej najnowszej książce pt. „Story Telling for Better Behaviour, Using Traditional Tales to Explore Responsibility, Decision Making and Conflict Resolution”:

Kiedy ludzie kłócą się lub po prostu nie zgadzają ze sobą, jest możliwe, że ich umysł traktuje stres jako zagrożenie. W tej sytuacji uwalniają się hormony pozwalające ciału fizycznie odpowiedzieć na atak, a to z kolei przyczynia się do blokowania umiejętności racjonalnego myślenia. Umysł nie ocenia sytuacji stresowej i, działając automatycznie, mobilizuje się do obrony i szybkiej reakcji na atak. „Martwi się”, że jeśli poświęci czas na świadome zastanawianie się nad odpowiednią reakcją, zostanie zraniony – zatem z założenia neguje taką możliwość. To właśnie dlatego najczęściej mamy problem z wysłuchaniem i rozwiązaniem czyjegoś punktu widzenia. A to z kolei powoduje, że bardzo trudno nam znaleźć efektywne rozwiązanie – z tego powodu uczniowie najczęściej popadają w kłopoty. Narzędzia TOC pomagają uczniom skonfrontować swoje punkty widzenia w sposób, który nie powoduje poczucia zagrożenia. Ta sama zasada dotyczy również nauczycieli.

Jednym z tematów ćwiczeń, dzięki któremu licealiści z Płocka mogli spojrzeć na problem z kilku perspektyw, była m.in. kwestia pomocy krajom rozwijającym się. W tym celu zastosowali „chmurkę”. Najpierw, bazując na własnych opiniach, napisali, dlaczego powinniśmy pomagać innym krajom oraz dlaczego tego nie robić, a następnie dyskutowali, jak te potrzeby mogą zmienić się w zależności od punktu widzenia: czy określa je osoba indywidualna, organizacja charytatywna, biznesmeni czy rząd (pomogło im w tym wcześniejsze ćwiczenie z pudełkiem). – *Dzięki temu doświadczeniu uczniowie mogli spojrzeć na konflikt z innej perspektywy i jednocześnie dostrzec, że nawet najbardziej skomplikowaną i wieloaspektową sytuację można rozłożyć na prostsze fragmenty informacji* – tłumaczy trenerka.

1. Czy mógłbyś zastosować „chmurkę” do rozwiązania tego problemu na lekcji geografii...

2. Ponieważ...

- Oni są biedni
- Bez pieniędzy nie przetrwają
- Są takimi samymi ludźmi, jak ja
- Wzajemnie ponosimy za siebie odpowiedzialność
- Rozpocznijmy zmiany od siebie samych
- Stanówmy przykład dla innych
- Sami „bądźmy zmianą”
- To jedyny sposób, żeby otrzymali pieniądze
- Nie jesteśmy bogaci
- Nie zrobią nic, jeśli im pomożemy
- Staną się leniwi
- Są leniwi, więc cała sytuacja jest ich winą
- Nie chcemy dzielić się naszym bogactwem
- Mamy własne potrzeby
- Muszą stać się niezależni

Fragmenty prezentacji Debi Roberts, trenera TOC

Podczas warsztatów w płockim liceum uczniowie mogli również dowiedzieć się, jak zaplanować swoją karierę zawodową w oparciu o „logiczną gałąź” i „drzewo ambitnego celu”.

„Gałąź” wykorzystali do rozważenia pozytywnych i negatywnych skutków konkretnych sytu-

acji, np. jeśli mam zaplanowaną ścieżkę kariery/ jeśli nie mam zaplanowanej ścieżki kariery lub jeśli dostanę pracę/jeśli nie dostanę pracy, jeśli jestem zadowolony z pracy/jeśli nie jestem zadowolony z pracy. Warto podkreślić, że dzięki „pozytywnym gałęziom” (np. jeśli dostanę pracę) trener może wzmocnić motywację uczniów w tworzeniu szczegółowej ścieżki kariery.

Negatywne oddziaływania „gałęzi” mogą być z kolei użyte do określenia konsekwencji danej sytuacji, np. jeśli nie znajdę pracy/jeśli nie opracuję własnej ścieżki kariery.

W ten sposób uczniowie mogą „przewidzieć” efekty decyzji i działań, które będą podejmować. Uzbrojeni w silną motywację z „pozytywnych gałęzi” mogą rozpocząć tworzenie „drzewa ambitnego celu”. Przykład:

Cel: Zdobycie dobrze płatnej pracy		
Przeszkoda	Cel pośredni	Działanie
1. wiele osób szuka takiej pracy	wyróżniaj się umiejętnościami i wiedzą	ukończ dobrą szkołę, bierz udział w szkoleniach
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		

Fragment prezentacji Debi Roberts, trenera TOC

– *Umiejętność patrzenia na problem twórczo i krytycznie jest niezbędna w każdej sytuacji* – podkreśla Debi Roberts. – *Możliwość zastosowania narzędzi TOC jest atutem nie tylko dla młodych ludzi w szkole, ale również wielkim atutem dla każdej organizacji, która w przyszłości ich zatrudni.*

Bibliografia

1. Kamińska D. *Jak rozwijać umiejętność logicznego myślenia u dzieci? Zastosowanie narzędzi TOC w przedszkolu*, Bliżej Przedszkola, wrzesień 2011.
2. Roberts D. *Story Telling for Better Behaviour: Using Traditional Tales to Explore Responsibility, Decision Making and Conflict Resolution*, Speechmark: Milton Keynes, 2012.
3. www.konferencjatoc.pl
4. www.tocdlaedukacji.pl
5. www.tocforeducation.pl
6. www.plock.mscdn.pl

Autorka jest specjalistą ds. informacji pedagogicznej w Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli Wydział w Płocku